

УДК 374.7 – 477.8  
ББК 88.4

Л.І. Бондарєва  
м. Київ, Україна

## СУЧАСНІ АСПЕКТИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ПІДГОТОВКИ ДОРΟΣЛИХ ЯК СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОБЛЕМИ

**Постановка проблеми.** Докорінні перетворення всіх сфер суспільного життя, що відбуваються в Україні, визначають необхідність здійснення невідкладних заходів у системі вищої освіти, спрямованих на вдосконалення професійної підготовки фахівців для підприємницької діяльності.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Аналізуючи останні публікації, присвячені зазначеній темі, можна помітити, що сьогодні таких робіт дуже небагато і в більшості з них викладені лише окремі складові проблеми підприємницької підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах. У переважній більшості робіт розглядаються лише соціально-економічний та педагогічний аспекти професійної освіти молоді і практично не приділяється увага підприємницькій підготовці дорослих у вищій школі.

Актуальні питання пов'язані з розвитком освіти дорослих, представлені у дослідженнях вітчизняних учених (О. Аніщенко, С. Гончаренко, І. Зязюн, Г. Лактіонова, Н. Ничкало, О. Огієнко, Н. Протасова, С. Сисоєва, Л. Сігаєва, В. Рибалка та ін.). У своїх дослідженнях учені розглядали різні питання щодо освіти дорослих. Окремим аспектам підприємницької підготовки майбутніх фахівців присвячені, зокрема, роботи Л. Володарська-Зола, О. Романовського, Н. Побірченко, І. Прокопенко, В. Стрельнікова.

**Постановка завдання.** Мета статті полягає в тому, щоб визначити та проаналізувати сучасні аспекти підприємницької підготовки дорослих у контексті соціально-економічної та педагогічної проблеми, а також обґрунтувати перспективи підготовки та залучення дорослих до підприємницької діяльності в сучасних умовах економіки.

**Виклад основного матеріалу.** В умовах подальшої демократизації нашого суспільства й поступових ринкових перетворень найважливішим є навчання основам і законам цивілізованої підприємницької діяльності, висвітлення переваг і недоліків вільного підприємництва у порівнянні з командно-адміністративним керуванням економікою. Науковці і практики пов'язують підприємництво з тим, як індивідуум або група людей створюють і втілюють нові ідеї та методи діяльності. Загальним визначенням підприємництва можна вважати «діяльність з метою отримання прибутку». Проблеми в українській економіці тісно пов'язані з недостатнім розвитком підприємництва в країні, а, отже і з незадовільним станом професійної підготовки фахівців до цієї діяльності. З досвіду економічно розвинутих зарубіжних країн виходить, що ефективна організація підприємницької підготовки сприяє економічному розвитку цих країн, є основою виробництва та фундаментом подальшого розвитку ринкової економіки і демократії. Тому в процесі підготовки вітчизняних підприємців доцільно використовувати зарубіжний досвід [3; 9].

Тривалий час в Україні помилково ототожнювали підприємця з менеджером і вчили велику кількість громадян керувати виробництвом і соціальною сферою, не концентруючи уваги на підготовці самого підприємця (виробника). Термін «entrepreneur» (антрепренер) у перекладах асоціювався з поняттям «посередник», хоча за своєю суттю означає «підприємець», а «entrepreneurship» - з поняттям «посередництва», хоча правильним є – «підприємництво». Антрепренер – це той, хто започатковує справу, бізнес. У цьому полягає відмінність підприємця (виробника) від менеджера або посередника [3, с.13].

Принциповим є розуміння, що навчання і виховання у дорослих позитивного ставлення до підприємництва є основою подальшого їх «входу» в бізнес-середовище, що свою чергу впливає

на успіх реформ. На думку Л. Сігаєвої, суспільство визнає дорослою таку особистість, яка має високий ступінь соціальної і професійної компетенції, яка реалізує визначені плани, передбачає наслідки, вміє переосмислити своє ставлення до навколишнього середовища та має високу відповідальність за свої дії [4, с.25]. Саме сьогодні, в умовах невизначеності економіки, бурхливого скорочення штатів працівників на підприємствах, підвищеного рівня безробіття, суспільство дає можливість дорослим «увійти» до підприємництва та отримати підприємницьку підготовку у процесі здобуття другої вищої освіти.

Але вчити людину бути підприємцем і вчити людство цінностям та ідеалам підприємницької діяльності – це різні завдання освіти. На думку О. Романовського, вчити людину бути підприємцем – завдання складне, яке не завжди можна успішно реалізувати. Все залежить від особливостей характеру конкретної людини. Інша справа – навчати потенційних чи реальних підприємців ефективним методам підприємницької діяльності, прийомам, правилам і законам підприємництва, вміню вільно орієнтуватися в умовах ринкової конкуренції, приймати правильні рішення, етиці та моралі.

Підтримуючи думку науковця, зазначимо, що *професійна підготовка підприємців* – завдання досить складне та має такі особливості:

- По-перше, оскільки підприємництво є проявом таланту, неординарності, особливим видом творчості в галузі організації та реалізації процесу виробництва товарів і послуг, то реально вчити підприємству можуть саме успішні підприємці – особистості, які мають вроджені підприємницькі риси характеру, набуті в процесі практичної підприємницької діяльності навички і типи поведінки. Окрім того, вони повинні вміти вчити мистецтву підприємництва, володіти не лише фаховими підприємницькими знаннями і досвідом, але й педагогічною майстерністю.

- По-друге - вчити вони мають також тих, хто наділений від природи підприємницькими рисами. Тому однією з важливих проблем у підготовці вітчизняних фахівців підприємницької справи є пошук і добір потенційних підприємців серед учнів, студентів і дорослого населення.

- По-третє - для ефективного навчання дорослих як майбутніх підприємців необхідно мати як відповідні науково-методичне забезпечення навчального процесу і матеріально-технічну базу, так і можливість практичного стажування потенційних бізнесменів на успішних підприємствах, в компаніях, фірмах. І, найголовніше, необхідною є юридично-правова основа для успішної підприємницької діяльності, розвитку малого бізнесу, захисту приватної власності і свобод людини [3, с.14].

Зазначимо, що найважливішою *метою підприємницької підготовки дорослих* у вищих навчальних закладах є: по-перше, розкрити і вкоренити в свідомість людини переваги вільного підприємництва; по-друге, навчити слухачів шляхам і методам усунення перешкод до вільного підприємництва. При цьому потрібно дорослим роз'яснювати необхідність і переваги демократичного способу життя, вільної і творчої праці, ринкових відносин в економіці, функцій конкуренції, позитивного впливу підприємництва на економічний розвиток суспільства і добробут людей. Завдання підприємницької підготовки дорослих у вищих навчальних закладах є невід'ємною складовою економічних реформ у напрямку демократизації суспільства і переходу до ринкової економіки.

Однак, незважаючи на чималий прогрес у розумінні місця і призначення підприємництва у сучасному суспільстві, залишаються певні труднощі з визначенням поняття «підприємництво». Це пов'язане передусім із тим, що воно є одночасно і науковим поняттям і загальноповжитим терміном. З іншого боку, підприємництво – це багатоаспектне явище, в якому тісно переплітаються філософські, економічні, соціологічні й психологічні сторони, що зумовлює певні труднощі у розробленні єдиного підходу в його трактуванні [2, с.119].

На думку П. Прокопенка, одним із вихідних пунктів розуміння підприємництва є розгляд цього феномену як процесу творчої діяльності, здатного змінити обличчя суспільства, сприяти його науково-технічному і економічному розвитку [2, с.67].

Перш за все, слід підкреслити, що підприємництво передбачає вихід за межі буденних проявів ділової активності дорослих, націлює їх на ініціативні перетворюючі дії не лише у сфері реальної економічної діяльності, але й у сфері освіти, науки, культури. Адже підприємництво - це універсальне явище, що ґрунтується на одвічному прагненні дорослого змінити себе і навколишнє середовище.

Аналіз наукової та економічної літератури дає підстави визначити, що *для підприємництва* як складової соціально-економічної системи суспільства характерні такі *ознаки*: ринкові механізми регулювання і керівництва підприємницькою діяльністю; вільний вибір програми виробництва і споживачів продукції; розміщення ресурсів і виробництва з урахуванням цін, утворених у результаті обміну між виробниками, споживачами, робітниками і власниками факторів виробництва; наведення порядку у виробництві в результаті дії саморегулюючого механізму.

На наше переконання, оскільки ринкова економіка передбачає плюралізм, зростання ризику, розвиток конкуренції, тому ці риси ставлять перед системою вищої професійної освіти нові вимоги до професійної підготовки кадрів для економіки в цілому та підприємництву зокрема.

Виходячи з цих позицій, можна визначити, що до сучасних *професійних вимог підприємницьких кадрів* можна віднести:

- здатність до роботи в умовах багатоскладної економіки, функціонування організаційних утворень різних форм власності і господарювання;
- висока адаптованість професійних фахівців до нових потреб підприємницької діяльності;
- здатність до впровадження інновацій і постійного самовдосконалення;
- здатність впевнено працювати за надзвичайних умов і успішно реалізовувати антикризову політику;
- вміння використовувати у професійній діяльності комп'ютерну техніку, сучасні інформаційні технології та інші нововведення.

Тому проблеми підприємницької підготовки в цілому та освіти дорослих зокрема належать до найважливіших проблем, які вищі навчальні заклади повинні вирішити найближчим часом.

На нашу думку, основними положеннями концепції вищих закладів освіти, які здійснюють підготовку дорослих до підприємництва і бізнесу на етапі переходу господарських структур України до ринкових відносин, є підготовка фахівців нової генерації, вільних у своєму світосприйнятті від ідеологічних догм, які добре розуміють особливості сучасного і майбутнього економічного розвитку України, бачать шляхи розвитку економіки нашої держави в контексті світових інтеграційних процесів [4, с.215].

Зазначимо, що основними *цлями підприємницької підготовки дорослих* в умовах дії ринкового механізму господарювання є:

- оволодіння дорослими системою теоретичних знань у галузі економіки та підприємництва на рівні вимог світових стандартів;
- формування вміння здійснювати економічні аналізи та прогнози з урахуванням технологічних змін та інновацій у ринковій економіці;
- надбання інтелектуального потенціалу, необхідного для широкого вибору конкретних напрямів підприємницької діяльності в сучасних умовах;

– орієнтація на безперервне вдосконалення напрямів і методів підприємницької діяльності;

– стимулювання постійної зацікавленості дорослих у подальшому професійному розвитку.

У процесі підприємницької підготовки дорослих у вищих навчальних закладах важливим є розробка та обґрунтування моделі сучасного підприємця, яка визначає його професійні якості, що безпосередньо проявляються в моделях підприємницької поведінки [2; 3]. Ці моделі характеризують підприємця як активну, впевнену в собі особистість, яка здатна досягти своєї мети, має стратегічне мислення, покладається лише на себе, ефективно використовує свої та існуючі можливості, творчо підходить до справи, вміє ризикувати і прораховувати можливі варіанти. Справжній підприємець повинен бути творчим, працелюбним, схильним до розумового, виправданого авантюризму і ризику, тобто, має реалістично оцінювати ситуацію; творчо підходити до розв'язання задач і вирішення проблем, що виникають під час підприємницької діяльності; розраховувати лише на власні сили; мати мужність брати на себе відповідальність за результати справи; доводити справу до логічного завершення (отримання потрібного результату); максимально використовувати можливості інформаційно-комп'ютерних мереж, передових технологій, досягнень науки і техніки; мати жадобу та здоровий глузд до отримання справедливої винагороди, вміти економно витрачати ресурси (фінансові та інші). Зазначені види підприємницької поведінки досягаються при наявності таких рис характеру, як: амбіційність, прагнення досягти бажаного успіху; впевненості у своїх силах; працелюбність і наполегливість; внутрішня незалежність; орієнтація на продуктивну діяльність, прагнення вчитися на особистому досвіді, використовувати досвід інших, не повторюючи їхніх помилок; рішучість і сміливість; творчий підхід.

Для успішної реалізації підготовки дорослих з питань підприємництва необхідними є: розробка нових навчальних програм з підприємницьких дисциплін; психолого-педагогічна підготовка викладачів мистецтва і практики підприємницької справи; навчання теоретичних основ підприємництва і бізнесу у вищих навчальних закладах.

**Висновки.** На підставі проведеного дослідження необхідно зазначити, що підприємницька підготовка дорослих може бути корисною та ефективною лише тоді, коли дорослі усвідомлюватимуть загальну ідею підприємництва та відчуватимуть її на власному досвіді, замість того, щоб формально вивчати дисципліни підприємницького спрямування. Для ефективності підготовки підприємницьких кадрів у вищих навчальних закладах потрібно впровадити концептуальні підходи до розробки національно-освітньої програми з питань підприємства. У науковій літературі вже є певні надбання в цьому аспекті. Вони доводять, що метою такої програми є відродження підприємництва як головного чинника економічного зростання в Україні.

**Перспективи подальших досліджень.** Як видно з попереднього розгляду, для вирішення цих проблем підприємницької підготовки у вищих навчальних закладах серйозного наукового вивчення потребують такі питання: розробка механізму підприємницького становлення особистості дорослих в умовах ринкової економіки; теоретичне обґрунтування організаційно-педагогічних засад професійного навчання дорослих і педагогічних умов підготовки дорослих до підприємницької діяльності у вищих навчальних закладах.

### **Література:**

1. Громова М.Т. Андрагогика: теория и практика образования / Громова М.Т. – М.: ЮНИТИ, 2005. – 496 с.
2. Прокопенко П.Ф. Людина в світі економіки та бізнесу. – Харків: Основа, 2006. – 310 с.

3. Романовський О.О. Теорія і практика підприємницької освіти: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. пед. наук : спец. 13.00.01 / Олександр Олексійович Романовський. – К., 2003. – 40 с.

4. Сігасва Л.Є. Андрагогіка в професійному навчанні: Методичні рекомендації / Сігасва Л.Є. – К.: П/П «ЕКМО», 2003. – 48 с.

*У статті розглянуто соціально-економічні та педагогічні проблеми підприємницької освіти дорослих в сучасних умовах суспільства. Обговорені реалії та перспективи підготовки дорослих до підприємницької діяльності у вищих навчальних закладах. Визначені професійні якості підприємця як фахівця нової формації.*

**Ключові слова:** підприємництво, професійна освіта, підприємницька підготовка дорослих, соціально-економічні ознаки підприємництва.

*В статье рассмотрены социально-экономические и педагогические проблемы предпринимательского образования взрослых в современных условиях общества. Обговариваются реалии и перспективы подготовки взрослых к предпринимательской деятельности в высших учебных заведениях. Определены профессиональные качества предпринимателя как специалиста новой формации*

**Ключевые слова:** предпринимательство, профессиональное образование, предпринимательская подготовка взрослых, социально-экономические признаки предпринимательства.

*In the article the socio- economic and pedagogical problems of entrepreneurship education of the adult in modern conditions of a society are considered. There is discussing the reality and prospect training of the adults for enterprise activity in higher educational institutions. The professional qualities of the businessman as a specialist of a new generation are determined.*

**Keywords:** enterprise, trade education, enterprise preparation of adults, socio-economic signs of enterprise.

УДК 378.147

ББК 74.58

Л.І. Бурдейна  
м. Вінниця, Україна

## ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

**Актуальність** обраної теми зумовлена необхідністю перебудови системи підготовки фахівців у сучасних умовах, практичними завданнями досягнення якісно нового рівня професійної підготовки випускника ВНЗ. Така необхідність пов'язана із соціально-економічними змінами, що відбуваються у нашому суспільстві, з підвищенням вимог до фахівців, до їхньої активності і відповідальності щодо власного професійного й особистісного розвитку.

Виявлення та врахування факторів розвитку особистості студента мають сприяти зростанню ефективності процесу становлення особистості на етапі професійної освіти, що забезпечить підвищення конкурентоспроможності молодих фахівців, допоможе їм інтегруватися у різні професійні, соціальні й етнічні співтовариства з перших днів самостійної роботи, сприятиме успішності подальшого особистісного та професійного зростання.

Проблема адаптації, з одного боку, не є абсолютно новою, а з іншого – залишається постійною проблемою. В Україні вона знайшла відображення в працях Г. Балла, О. Любора, В. Матусевича, В. Осовського, Є. Павлютенкова, Б. Федоришина, Є. Якуби, Т. Каткової. Роботи Д. Фельдштейна, І. Георгієвої присвячені соціалізації індивіда, адаптації у мікрогрупі, колективі, суспільстві; залученню особистості до системи громадських зв'язків, суспільно-трудової діяльності. Особливості адаптації студентів вищих і середніх спеціальних навчальних закладів розглянуті в дисертаціях А. Вербицького, Н. Колісєєвої, Т. Каткової; у монографіях В. Брудного, В. Лісовського; у навчальних посібниках Л. Єгорова, В. Кондрашова Л. Кондратьєва, та інших.